

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.71.244-263>

УДК 711;719

Дьомін Микола Мефодійович,

доктор архітектури, професор, професор кафедри міського будівництва

Київського національного університету будівництва і архітектури

domin.mm@knuba.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3144-761X>

Сингаївська Олександра Іванівна,

доктор технічних наук, професор, професор кафедри міського будівництва

Київського національного університету будівництва і архітектури

synhaivska.oi@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-1313-7201>

Козак Сергій Анатолійович,

аспірант кафедри міського будівництва

Київського національного університету будівництва і архітектури

kozak_sa-2022@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-9106-1954>

ВИДОВЕ РОЗКРИТТЯ ПАМ'ЯТОК АРХІТЕКТУРИ ЯК СКЛADOVA ВИЗНАЧЕННЯ ЇХ ЗОН ОХОРОНИ

Анотація: ціллію публікації є узагальнення і удосконалення структури та методології містобудівного аналізу традиційного середовища з урахуванням сучасних підходів і зарубіжного досвіду, зокрема: виявлення типів зон формування видів на пам'ятки, які тісно залежить від її розташування в містобудівній структурі; ієрархічну класифікацію найбільш цінних видів, який варто зберігати в порядку їхньої важливості; забезпечення збереженості, доцільного використання та в подальшому належного містобудівного режиму у межах зон охорони пам'яток культурної спадщини. Встановленням меж зон охорони пам'яток та режимів їх використання забезпечуються умови для збереження та подальшого ефективного та раціонального використання пам'яток та в тому числі оточуючої території. Зони охорони пам'яток культурної спадщини мають враховувати цінні види на архітектурні пам'ятки, що є важливим елементом збереження культурної спадщини, оскільки вони формують сприйняття історичних об'єктів у просторі та часі. У зв'язку з сучасними активними змінами міської структури, зумовленими появою сучасної великомасштабної забудови, розвитком транспортної та інженерної інфраструктури, з'явилася зокрема доконечна потреба в комплексному дослідженні проблем містобудівних змін в традиційному середовищі міст та забезпеченні комплексної охорони та розвитку не тільки окремих пам'яток, але

й цілісного містобудівного комплексу, який включає історичне розпланування та традиційну забудову різних історичних періодів. Запропоноване дослідження здійснюється на практичному досвіді з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток.

Ключові слова: пам'ятка культурної спадщини; зони охорони пам'яток; історичне середовище; видове розкриття; містобудівна структура; цінні види; панорами.

Постановка проблеми. У складних умовах становлення та зміцнення української державності особливого значення набуває питання збереження національного культурного надбання. Підвищений інтерес суспільства до культурної спадщини й нинішні кризові економічні явища особливо загострюють цю проблему [15]. В останні пів століття охорона культурної спадщини історичних міст стала важливим сектором державної політики у всьому світі. Це відповідь на необхідність збереження спільних цінностей і плідного використання культурної спадщини. Стрімкий розвиток цивілізаційних та урбаністичних процесів у сучасному місті обумовлює необхідність нових підходів та нових моделей життя у містах з орієнтації на підвищення стійкості та якості життя мешканців міста. Поєднання історичної та сучасної архітектури - це унікальна цінність для місцевих територіальних громад. На сьогоднішній день ця цінність має служити освітнім цілям, дозвіллю, туризму, безпечному та повноцінному розвитку ринку майна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При виконанні дослідження було враховано вітчизняний досвід. На вітчизняних теренах найвагоміший внесок у дослідженні питань видового розкриття пам'яток архітектури до сьогоднішнього часу безумовно належить Водзинському Євгену Євгеновичу [3-5].

Глибоку увагу у дослідженні цих питань - виявленню проблем та формулюванню підходів, прийомів, вимог та принципів при вирішенні завдань збереження видового розкриття пам'яток архітектури, було присвячено ще з 90-тих років минулого сторіччя при виконанні низки НДР у Державному науково-дослідному інституті теорії та історії архітектури та містобудування (ДНДІТІАМ) такими провідними фахівцями галузі, як Андрущенко М. П., Вечерський В. В., Водзинський Є. Є., Дьомін М. М., Кілессо С. К., Мардер А. П., Сингаївська О. І., Тиманович Є. В., Червінський О. С. [2; 7-10; 13, 17].

З часом зазначений напрямок досліджень отримав продовження і розвиток у роботах КО ДМ "Центр містобудування та архітектури" на замовлення ГУМАДМС під керівництвом Дьоміна М. М., відповідальним виконавством

Сингаївської О. І., за участі таких провідними фахівцями галузі, як Ксеневич М.Я. та Нечаєва Т. С. [14], Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень під керівництвом Вечерського В. В. та Сердюк О. М. [11], а також в роботах Апостолової-Сосси Л.О. та Зливкової О. О. [1; 12].

Ця робота і сьогодні продовжується на кафедрі міського будівництва (кафедра МБ) Київського національного університету будівництва та архітектури (КНУБА) під керівництвом д. арх., проф. М. М. Дьоміна та д. т. н., проф. О. І. Сингаївської [6, 16].

Мета дослідження – встановити принципи та методи визначення видового розкриття пам'яток культурної спадщини для обґрунтування заходів щодо їх охорони та збереження традиційного характеру середовища.

Об'єктом дослідження є видове розкриття пам'яток культурної спадщини.

Предметом дослідження є процедура визначення видового розкриття пам'яток культурної спадщини.

Методи дослідження полягають у використанні комплексу загальнонаукових, спеціальних та міждисциплінарних методів дослідження. Особливе значення мають методи емпіричних досліджень, такі як спостереження, натурні дослідження, порівняння, а також статистичний метод та картографування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на практиці підготовлено наукову працю, де комплексно досліджено видове розкриття та його вплив на визначення зон охорони пам'яток культурної спадщини.

Окрім того, у зв'язку з активними містобудівними перетвореннями, зумовленими появою сучасної забудови, розвитком транспортної та інженерної інфраструктури, з'явилася доконечна потреба в комплексному дослідженні проблем містобудівних змін в традиційному середовищі та забезпеченні комплексної охорони та розвитку не тільки окремих пам'яток, але й цілісного містобудівного комплексу, який включає історичне розпланування та традиційну забудову різних історичних періодів.

Основна частина. Естетичне сприйняття архітектури – це сприйняття відповідно до поняття краси, яке змінюється разом із зміною соціально-історичних умов. Естетично, людина може сприймати природу, людську особистість, все оточуюче матеріальне середовище.

В цілому сприйняття архітектурного твору (об'єкта) включає: сприйняття його об'ємно-просторової структури; розуміння його функціонального призначення та відповідності цього призначення фізичній формі; розуміння роботи конструкцій та вираження цієї роботи у фізичній формі; сприйняття та

розуміння художньої форми архітектури; сприйняття через художню форму ідейно-художнього змісту.

Аналіз зорового сприйняття пам'яток і їхньої ролі в оточенні — важлива складова дослідження історичних міст і визначення шляхів охорони їх культурної спадщини. У процесі аналізу виявляються особливості сприйняття самих пам'яток, всі суттєві візуальні та композиційні зв'язки з довкіллям і ступінь збереженості їх історичного міського і природного середовища. Головними результатами такого аналізу є встановлення найважливіших для огляду і розкриття архітектурних достоїнств пам'яток ділянок, визначення ролі пам'яток в композиції і обличчі міста, диференціація видів на пам'ятки за їхньою цінністю та виявлення пов'язаних з їхнім оглядом територій і характерних елементів [3].

Фізіологічною основою зорового сприйняття архітектурного об'єкта є дані про будову людського ока та результати експериментальних досліджень його роботи.

У загальному випадку розрізнення пам'ятки та деталей залежить від розмаїття між об'єктом і фоном, його яскравості, кутового розміру, прозорості повітря та тривалості огляду. У полі зору зона бінокулярного бачення приблизно дорівнює 120° , монокулярного — 40° . Загальне поле огляду — це фрагмент довкілля, видимий спостерігачем при нерухомому положенні голови. Фіксуються наступні межі загального поля: - по горизонталі — кутом, що дорівнює 180° ; - по вертикалі — кутом в 105° , де 60° лежить нижче горизонтальної візуальної осі, а 45° — вище за неї; - у глибину — гострою зору спостерігача.

У межах загального поля огляду зображення диференціюється за чіткістю та детальністю: найменш чітко та деталізовано — на периферії поля та далеко від спостерігача; найбільш чітко та деталізовано — навколо основної осі зорового сприйняття та у безпосередній близькості від спостерігача.

Виділення пам'ятки як головного об'єкту спостереження призводить до встановлення між ним та глядачем візуально-просторового зв'язку.

Кожній точці, з якої можна спостерігати пам'ятку, відповідає певний вид, і кожен вид має свою точку огляду. Видова точка - це обмежена ділянка території, в межах якої видове розкриття залишається практично незмінним; характеризується розташуванням на місцевості, величиною займаної території і напрямом огляду.

З кожним видом на пам'ятки пов'язана певна територія з якої він оглядається - видова точка — і зона формування виду.

Безліч точок, з яких можна спостерігати історичну споруду становить зону видимості пам'ятки. Сума таких зон визначає території, з яких можливий огляд

історичних споруд у місті. Основними характерними елементами зон видимості пам'яток, що відрізняються за типом здійснюваного з них зорового сприйняття, пов'язаного з можливістю вибору видів та їх послідовності, є: видові осі – прямолінійні або близькі до прямолінійної ділянки зони видимості, орієнтовані на об'єкти, які спостерігаються; видові фронти – прямі або криволінійні ділянки зони видимості, з якого види сприймаються під кутом до осі ділянки; видові зони – компактна або складної форми ділянка зони видимості, з якої сприймаються цінні або характерні види, і переміщення в межах якої можливе в будь-якому напрямку.

До прикладу, схема аналізу видового розкриття пам'ятки архітектури місцевого значення «Українська академія радянської торгівлі», за адресою: Берестейський просп. 10-А у Шевченківському районі м. Києва, розроблена Товариством з обмеженою відповідальністю «Консалтинговий центр культурного надбання», у складі розробки Науково-проектної документації з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'ятки архітектури місцевого значення «Будинок Академії української радянської торгівлі»

Рис. 1. Аналіз видового розкриття пам'ятки архітектури місцевого значення «Українська академія радянської торгівлі», за адресою: Берестейський просп. 10-А у Шевченківському районі м. Києва (Автори: Козак Сергій Анатолійович, Сєдак Денис Юрійович)

Точки огляду характеризуються величиною території, відстанню до пам'ятки, кількістю і порядком видів з них.

Території, що оглядаються в межах видів, що розкриваються з усіх можливих точок спостереження пам'ятки, становлять зону формування видів, що

містить всі візуально пов'язані з ним елементи ландшафту. Сума цих зон визначає візуально пов'язані з пам'ятками території міста і складає загальну зону формування видів на історичні споруди міста. Разом із зонами видимості вони складають комплекс територій, пов'язаних із їх видовим розкриттям у місті.

Одиниця зорового сприйняття - це розкриття, що чітко сприймає все те, що знаходяться в полі зору спостерігача. Елементом зорового сприйняття пам'ятки архітектури в місті є вид на неї, що представляє собою цілісний образ який перебуває перед спостерігачем міського середовища. Неповторна своєрідність розкриття пам'яток у місті є сумою та різним поєднанням таких видів, охорона і збереження яких є необхідна для збереження композиційно-мистецьких якостей пам'яток архітектури [4].

До прикладу, графічний аналіз видового розкриття пам'ятки архітектури місцевого значення по вул. Хорива, 2 у Подільському районі м. Києва, розроблений Товариством з обмеженою відповідальністю «Консалтинговий центр культурного надбання».

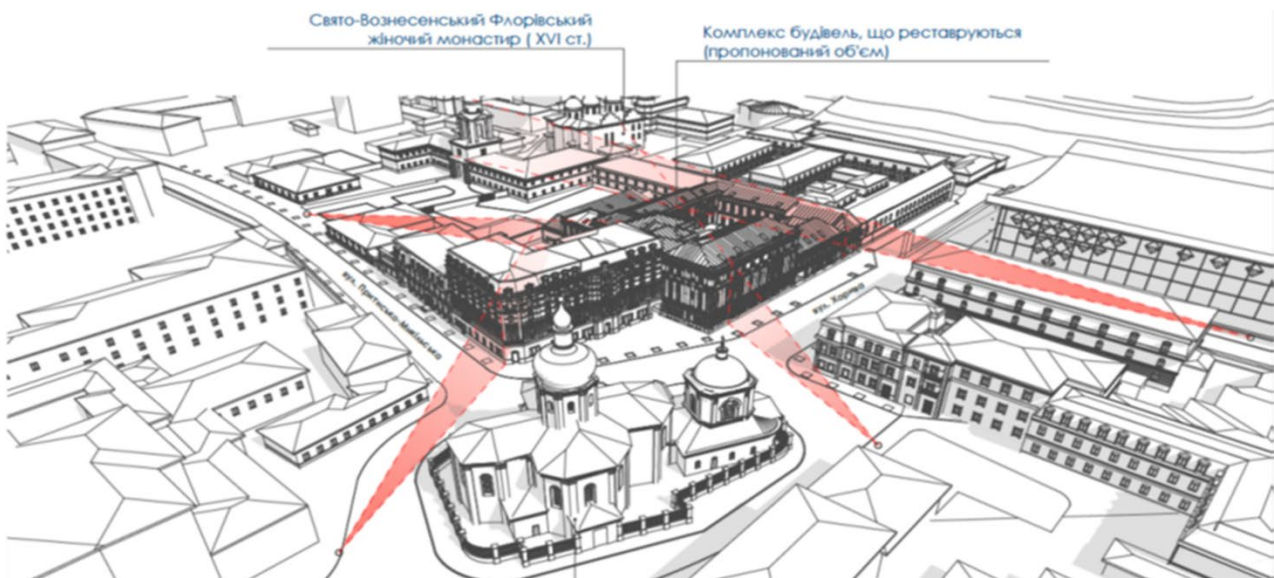

Рис. 2. Схема: точки видового розкриття пам'ятки архітектури місцевого значення по вул. Хорива, 2 у Подільському районі м. Києва
(Автори: Козак Сергій Анатолійович, Седак Денис Юрійович)

Пам'ятка може відігравати роль акценту в забудові або бути фоновим об'єктом. Загалом характерними точками сприйняття є точки огляду з боку підходів до будівлі, зупинки громадського транспорту, при пересуванні пішки, у громадському чи індивідуальному транспорті вздовж нього, під час розкриття панорами забудови з перехресть, з певних позначок рельєфу, під час огляду будівлі.

Саме аналіз та структуризація варіантів характерних точок сприйняття дозволили виявити п'ять основних типів зон формування видів на пам'ятки, які тісно залежить від її розташування в містобудівній структурі:

- по червоній лінії вулиці в ряду щільної забудови. Зони видового розкриття на пам'ятку формуються з боку прилеглої вулиці і залежить від її ширини. В такому випадку оглядається лише головний фасад споруди, бічні фасади загалом тісно прилягають до сусідньої забудови, а тилловий підлягає огляду лише з боку двору, або із внутрішньо-квартального простору (до прикладу - Пам'ятка архітектури місцевого значення «Будинок житловий», за адресою: Боричів Тік вул.,35);

Рис. 3. Пам'ятки архітектури місцевого значення «Будинок житловий», за адресою: Боричів Тік вул., 35 (Фото: Козака Сергія Анатолійовича)

- на куті перетину вулиць. Зони видового розкриття на пам'ятку формуються з боку з оточуючих вулиць, що формують перетин. Огляду підлягають фасади споруди, що виходять на червоні лінії вулиць (до прикладу - Пам'ятка архітектури місцевого значення «Будинок житловий» за адресою: Велика Житомирська вул., 6/11);

Рис. 4. Пам'ятка архітектури місцевого значення «Будинок житловий» за адресою: Велика Житомирська вул., 6/11 (Фото: Козак Сергій Анатолійович)

- в середині кварталу. Видове розкриття присутнє у внутрішньо-квартальному просторі і в разі відповідності її висоти оточуючій забудові – відсутнє сприйняття пам'ятки з сусідніх вулиць які формують квартал (до прикладу - Пам'ятка архітектури місцевого значення «Будинок Сікорського» за адресою: Ярославів Вал, 15);

Рис. 5. Пам'ятка архітектури місцевого значення «Будинок Сікорського» за адресою: Ярославів Вал, 15 (Фото: Козак Сергій Анатолійович)

- в завершенні вулиці. Загалом домінує в завершенні вулиці, з якої здійснюється максимальне розкриття її головного фасаду (до прикладу - Пам'ятка архітектури місцевого значення «Театр «Соловцов»» за адресою: площа І. Франка);

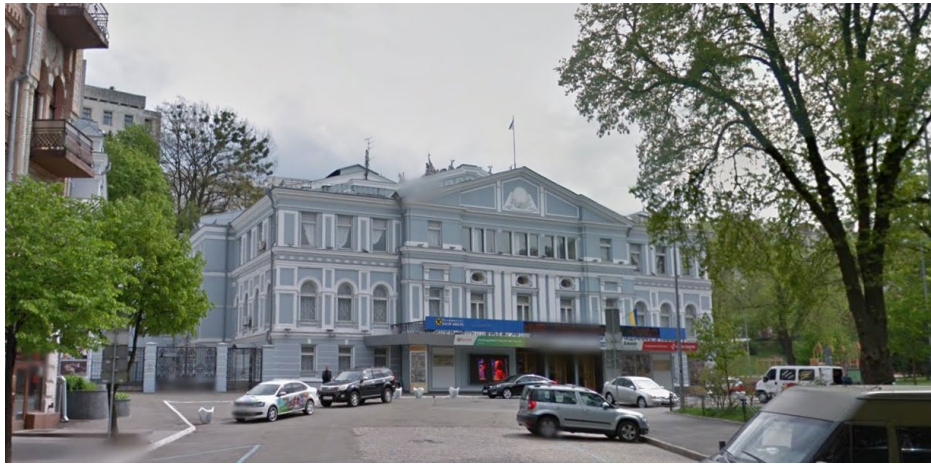

Рис. 6. Пам'ятка архітектури місцевого значення «Театр «Соловцов»» за адресою: площа І. Франка, 3 (Фото: Козак Сергій Анатолійович)

- на підвищенні рельєфу. Представляє собою найширше розкриття та домінує на певній місцевості. Бере активну участь у силуетах та панорамах міста (до прикладу - Пам'ятка архітектури національного значення «Андріївська церква», за адресою: Андріївський узвіз, 23);

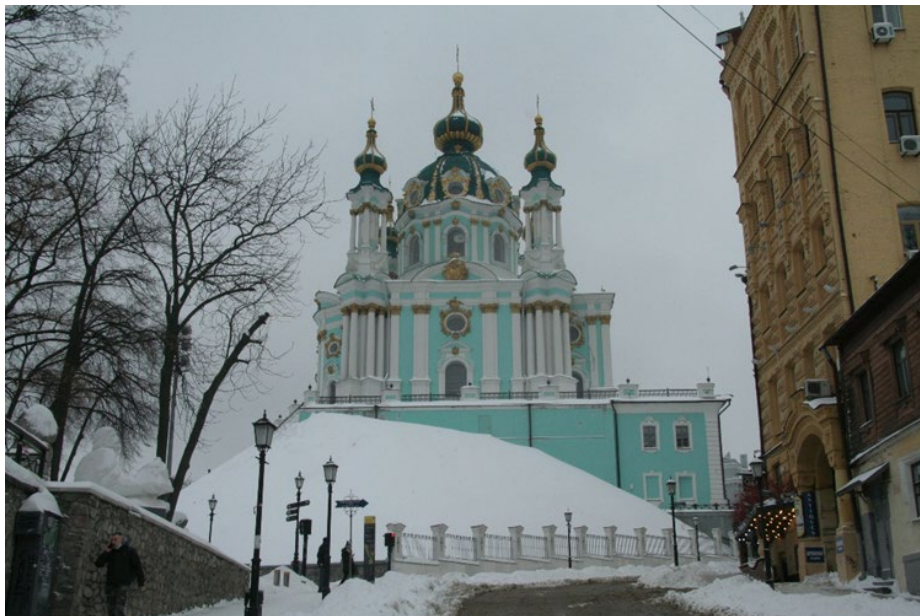

Рис. 7. Пам'ятка архітектури національного значення «Андріївська церква», за адресою: Андріївський узвіз, 23 (Фото: Козак Сергій Анатолійович)

- в середині площі. Видове розкриття також здійснюється з території сформованої забудовою площі (до прикладу - Пам'ятка архітектури

національного значення «Притисько-Микільська церква» за адресою: вул. Хорива, 5-а).

Рис. 9. Пам'ятка архітектури національного значення «Притисько-Микільська церква» за адресою: вул. Хорива, 5-а (Фото: Козак Сергій Анатолійович)

Цінні види на архітектурні пам'ятки є важливим елементом збереження культурної спадщини, оскільки вони формують сприйняття історичних об'єктів у просторі та часі. Найважливіші види зазвичай враховують перспективу, історичний контекст, зв'язок із навколишнім середовищем, а також естетичну значущість пам'ятки.

Виконаний в процесі дослідження аналіз, дозволив сформулювати ієрархічну класифікацію найбільш цінних видів, який варто зберігати в порядку їхньої важливості, яка налічує дев'ять рівнів:

1. Панорамний вид із домінантною пам'яткою - це загальний огляд на пам'ятку в контексті навколишнього ландшафту або міського середовища. Він дозволяє сприймати об'єкт як центральну домінанту в просторі. Наприклад, вид на Ейфелеву вежу з висоти пташиного польоту або вид Софії Київської з піднесених точок міста. Такий вид має найбільшу цінність, оскільки підкреслює велич архітектурного об'єкта та його значення для місцевості.

2. Фронтальний вид на фасад - вид на головний фасад пам'ятки, що часто відображає її найкращу архітектурну якість. Це центральний вигляд, який найчастіше був задуманий архітекторами як основний спосіб сприйняття будівлі. Наприклад, фасад Парфенона в Афінах або фронтальний вигляд палацу Версая. Такий вид є надзвичайно важливим, оскільки представляє композиційний задум і естетичні риси будівлі.

3. Історичний підхід до пам'ятки - це види, які відображають маршрути, за якими глядачі історично підходили до пам'ятки. Вони відтворюють автентичний досвід сприйняття пам'ятки в минулі часи. Наприклад, підхід до середньовічного замку з основного під'їзного шляху або вид на собор через історичну площу. Такий вид передає зв'язок між пам'яткою та навколишнім середовищем.

4. Вид з іконічних точок міста чи місцевості - важливими є види, що відкриваються з знакових для міста чи місцевості точок. Наприклад, вид на Лувр з боку Сени або вид на Акрополь з різних частин Афін. Такі види мають значну історичну та культурну вагу, оскільки вони часто були відображені в мистецтві та літературі.

5. Боковий вид або кутовий ракурс - види, що дозволяють оцінити пам'ятку з боків або під певним кутом, відкриваючи багатство архітектурних деталей. Наприклад, вид на бокові фасади собору Святого Петра в Римі або на архітектурні елементи готичних соборів. Такі види дозволяють розкрити складність і деталізацію архітектури.

6. Вид з інтеграцією ландшафту - вид, у якому пам'ятка органічно інтегрована в природний ландшафт або міське середовище. Цей вид допомагає оцінити архітектурну пам'ятку в контексті її природного або урбаністичного оточення. Наприклад, вид на замок Нойшванштайн з оточуючих гір або на Альгамбру з міських пагорбів Гранади. Такий вид розкриває гармонію між архітектурою і природою.

7. Вид на архітектурні деталі - близькі види, що фокусуються на окремих елементах пам'ятки: декоративних фрагментах, скульптурах, барельєфах, мозаїках. Наприклад, деталізований вигляд порталів готичних соборів або барокові скульптури на фасаді. Ці види мають меншу загальну значущість, але дозволяють розглянути важливі мистецькі та технічні деталі.

8. Внутрішні види або інтер'єри - важливі для сприйняття внутрішнього простору пам'ятки: від центральних залів до храмових інтер'єрів. Наприклад, внутрішні види собору Святого Павла або Базиліки Святого Петра. Хоча внутрішні види мають іншу природу, їх також важливо зберігати, щоб передати повноту просторового сприйняття архітектури.

9. Вид з незвичайних ракурсів або під специфічними кутами - види, що можуть відкриватися випадковим чином або під незвичним кутом. Наприклад,

види з вікон сусідніх будівель, відображення у воді, або віддалений вид крізь інші споруди. Ці види мають найменшу значущість, але можуть бути цікавими для альтернативних підходів до сприйняття пам'ятки.

Для збереження архітектурної спадщини найважливіше зберігати панорамні й фронтальні види, оскільки вони передають масштаб, значущість і композицію пам'ятки.

Історичні підходи й вигляди з ключових точок міста мають велику культурну цінність, оскільки підкреслюють зв'язок між пам'яткою та її середовищем.

Основою досліджень видового розкриття пам'яток архітектури є проведення візуального та графоаналітичного аналізу (панорам, профілів місцевості, перспективних зображень, 3D візуалізація а також найбільш важливих розгортки забудови вулиць) з метою визначення основних видових фронтів, зон формування видів та видових точок, а також виявлення панорамних видових точок, які не підлягають змінам, та дисгармонійних будівель і споруд.

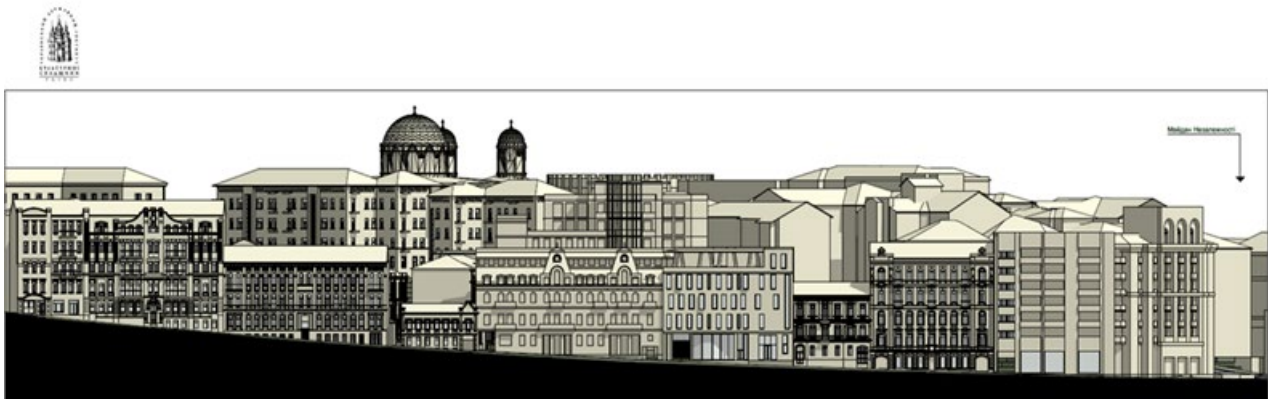

Рис. 10. Розріз по вул. Михайлівській, розроблений в складі роботи «Аналіз зорового сприйняття та візуального впливу на історичну забудову будівництва об'єкту «Реконструкція нежитлового будинку під офісні приміщення з підземним паркінгом на вул. Михайлівська, 12 в Шевченківському районі м. Києва» (Автор: Український державний інститут культурної спадщини)

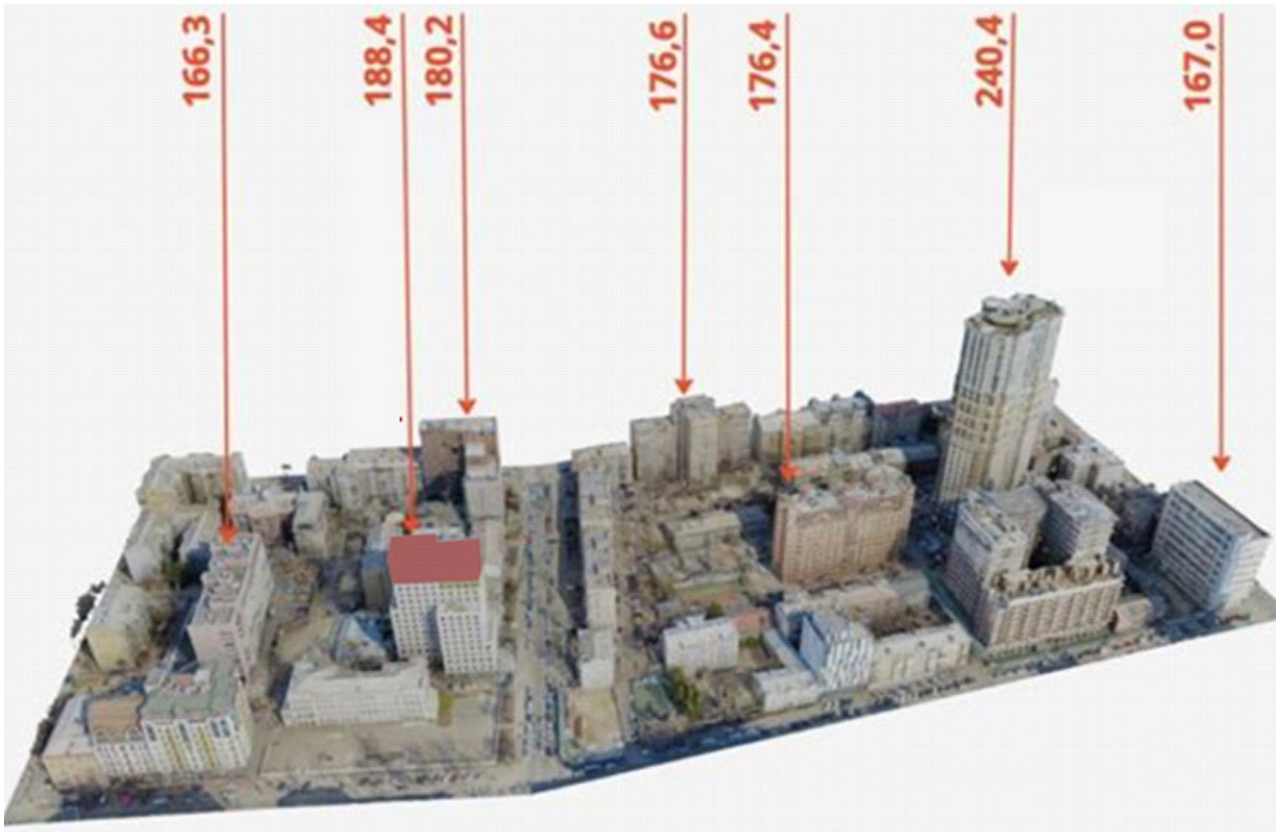

Рис. 11. 3D візуалізація кварталу обмеженого вулицями Жилянською, Тарасівською, Саксаганського та Антоновича у Голосіївському районі м. Києва (Автор: Український інститут культурного надбання)

Не підлягають змінам видові точки, з яких здійснюється видове розкриття тих об'єктів культурної спадщини, які формують унікальний та своєрідний вигляд міста, а також мають обмежене видове розкриття з інших точок (або не мають взагалі). Для збереження композиційно-художніх якостей пам'яток архітектури та їх домінуючого місця в силуеті забудови, в процесі проєктування необхідне виявлення і врахування зон формування видових точок, фронтів та зон, з яких ці об'єкти сприймаються [12].

Зони охорони пам'яток архітектури мають дуже важливу роль у збереженні культурної спадщини, і в першу чергу вони повинні забезпечувати захист цінних видових розкриттів. Це стосується збереження панорамних видів, візуальних коридорів, а також просторового контексту, що дозволяє оцінити історичну цінність пам'ятки у її природному середовищі або у міській забудові. Захист видових розкриттів є однією з ключових функцій, які визначають принципи зонування навколо архітектурних об'єктів.

До прикладу, Основний кресленик Науково-проєктної документації з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток архітектури місцевого значення по вул. Кудрявська, 14 у Шевченківському районі м. Києва,

розроблений Товариством з обмеженою відповідальністю «Консалтинговий центр культурного надбання».

Рис. 12. Креслення: Зони охорони пам'яток архітектури місцевого значення по вул. Кудрявська, 14 у Шевченківському районі м. Києва (Автори: Козак Сергій Анатолійович, Седак Денис Юрійович)

Основні завдання зон охорони щодо збереження видового розкриття:

1. Забезпечення відкритих візуальних коридорів: Зони охорони повинні включати території, з яких відкривається найкращий вид на пам'ятку. Наприклад, в історичних центрах міст важливо зберігати вільні візуальні коридори, які дозволяють побачити пам'ятку з різних сторін. Це може стосуватися як будівель, так і об'єктів природного ландшафту, які доповнюють архітектурний ансамбль.

2. Контроль за забудовою: Зони охорони повинні регулювати висоту, щільність та характер нової забудови, щоб уникнути ситуацій, коли сучасні будівлі затуляють історичні споруди або спотворюють їх вигляд. Це включає заборону або обмеження будівництва споруд, які можуть порушити цінні перспективи або панорами.

3. Збереження контексту оточення: Видові розкриття є не лише частиною самої пам'ятки, але й її оточення. Зони охорони мають забезпечувати збереження ландшафтних елементів, традиційної забудови та інших об'єктів, які створюють гармонійне середовище навколо пам'ятки. Наприклад, у випадку садиб або палацових комплексів важливо зберегти паркові зони, водойми, алеї та інші елементи, що створюють унікальний образ об'єкта.

4. Видове розкриття в міському середовищі: В умовах міської забудови особливо важливим є збереження видових осей, що з'єднують історичні споруди з основними міськими магістралями, площами та іншими знаковими об'єктами. Ці осі дозволяють формувати цілісне сприйняття архітектурного ансамблю та забезпечують логічні маршрути руху для пішоходів та туристів.

5. Підвищення естетичної та історичної цінності: Збереження цінних видів також має важливе значення для естетичного сприйняття пам'ятки, адже саме завдяки вдалому видовому розкриттю людина може повною мірою оцінити художню, історичну та культурну цінність об'єкта. Правильне організування видових точок дозволяє підкреслити важливі архітектурні деталі, композиційні особливості та взаємодію пам'ятки з навколишнім середовищем.

Висновки. Отже, для поліпшення панорамного сприйняття та збереження композиційно-художніх якостей та домінуючого положення пам'яток архітектури, нівелювання існуючої оточуючої дисгармонійної забудови, визначаються їх зони впливу та видового розкриття.

У результаті дослідження було напрацьовано комплексний підхід до збереження видового розкриття пам'ятки та традиційного середовища з архітектурно-містобудівною, природно-ландшафтною та композиційно-мистецькою взаємодією цих компонентів.

Розробка зон охорони пам'яток є одним із ключових інструментів для збереження архітектурної спадщини та видів на пам'ятку. Правильно організовані охоронні зони не лише захищають саму пам'ятку, але й забезпечують збереження її візуального середовища, у тому числі збереження важливих видів.

Практичне значення одержаних результатів можуть бути використані для удосконалення українського законодавства з охорони культурної спадщини та під час розробки науково-проектної документації щодо визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток.

Список літератури:

1. Апостолова-Сосса Л. О., Зливкова О. О. Збереження традиційного характеру середовища, як складова пам'яткоохоронної діяльності в межах охоронних зон заповідників. *Архітектурний вісник Київського національного університету будівництва та архітектури*. Київ : КНУБА, 2015. Вип. 7. С. 34–41.

2. Вечерський В. В. *Спадщина містобудування України: теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць*. Київ: НДІТІАМ, 2003. 560 с.

3. Водзинський Є. Є. Аналіз видового розкриття пам'яток архітектури та його інструменти. *Українська академія мистецтва*. Київ, 2010. Вип. 17. С. 154–161.

4. Водзинський Є. Є. Принципи та методи охорони видового розкриття пам'яток архітектури в краєвиді історичних міст (1970–1990 рр.): дис. ... канд. архітектури: 18.00.01. Київ, 2011. С. 43–44.
5. Водзинський Є. Є. Принципи та методи охорони видового розкриття пам'яток архітектури в краєвиді історичних міст (1970–1990 рр.): автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01. Київ, 2011. С. 20.
6. Гузеєв А. Я. Містобудівні та правові аспекти визначення меж зон охорони нерухомих пам'яток культурної спадщини: дипл. роб. / Гузеєв Артур Якович; наук. кер. Сингаївська О. І.; консультант Козак С. А. Київ: КНУБА, 2023. – 116 с.
7. ДСТУ Б Б.2.2-10:2016. Склад та зміст науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування. [Чинний від 2016-01-01]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіон України, 2016.
8. Дьомін М. М., Сингаївська О. І., Водзинський Є. Є., Червінський О. С. *Інсталяція програмно-технічного комплексу управління об'ємно-просторовою композицією міста*. Київ: НДІТІАМ, 1997. Реєстр. № 2082.
9. Дьомін М. М., Сингаївська О. І., Водзинський Є. Є., Мардер А. П. та ін. *Історико-архітектурний та історико-містобудівний опорні плани міста Києва*. Київ: НДІТІАМ, 2002. Реєстр. № ІК 0202UO06493.
10. Дьомін М. М., Сингаївська О. І., Водзинський Є. Є., Кілессо С. К., Тиманович Є. В. та ін. *Історико-культурні та природно-ландшафтні умови і концепція формування планувальної та об'ємно-просторової композиції центру м. Києва (Правила забудови історичного центру Києва)*. Київ: НДІТІАМ, 1998. Реєстр. № ІК 0298UO02998.
11. *Історико-містобудівні дослідження Києва* / за ред. Вечерського В.В.; відп. за вип. Сердюк О.М. Київ: Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень, 2012. 312 с.
12. *Методи визначення граничної висоти забудови кварталів в історичних ареалах, зонах охорони пам'яток та зонах регулювання забудови. План зонування території (зонінг) центральної планувальної зони міста Києва (проект)*. Київ, 2012. URL: <https://kievvlst.com.ua/project/resources/attachments/flb6W3U7.pdf>
13. Дьомін М. М., Сингаївська О. І., Водзинський Є. Є., Андрущенко М. П., Тиманович Є. В. та ін. *Містобудівна концепція формування цілісної архітектурно-просторової композиції і правила забудови історичної частини м. Києва*. Київ: НДІТІАМ, 1998.
16. Дьомін М. М., Сингаївська О. І., Броневицький С. П., Ксеневич М. Я., Нечаєва Т. С. та ін. *Науково-методичні засади реконструкції території центральної частини міста Києва*. Київ : Центр містобудування та архітектури, 2005.

15. Прибега Л. В. Архітектурна пам'яткоохоронна методика як наукова дисципліна. *Праці Центру пам'яткознавства*. Київ, 2010. № 17. С. 16–23.

16. Сингаївська О. І., Козак С. А., Гузеєв А. Я. Визначення зон охорони пам'ятки архітектури «Земляні укріплення Єлизаветинської фортеці в м. Кропивницький». *ВМС-2023 – International Scientific-Practical Conference of Young Scientists "Build-Master-Class-2023"*. Київ: КНУБА, 2023. С. 115–116.

17. Топал С.С., Сингаївська О.І. Історико-архітектурні аспекти організації міста. *Сучасні проблеми архітектури і містобудування*. Київ: КНУБА, 2022. Вип. 62. С. 194–202. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.194-202>.

References

1. Apostolova-Sossa, L. O., & Zlyvkova, O. O. (2015). Zberezhennia tradytsiinoho kharakteru seredovyshcha, yak skladova pamiatkookhoronnoi diialnosti v mezhakh okhoronnykh zon zapovidnykiv [Preservation of the traditional character of the environment as a component of heritage protection activities within the protected zones of reserves]. *Arkhytekturnyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva ta arkhitektury*, (7), 34–41. Kyiv: KNUCA (in Ukrainian).

2. Vecherskyi, V. V. (2003). *Spadshchyna mistobuduvannia Ukrainy: teoriia i praktyka istoryko-mistobudivnykh pamiatkookhoronnykh doslidzhen naselenykh mist* [Heritage of Urban Planning in Ukraine: Theory and Practice of Historical Urban Heritage Studies of Settlements]. Kyiv: NDITIAM 560 s. (in Ukrainian).

3. Vodzinskyi, Ye. Ye. (2010). Analiz vydovoho rozkryttia pamiatok arkhitektury ta yoho instrumenty [Analysis of the Visual Disclosure of Architectural Monuments and Its Tools]. *Ukrainska akademiia mystetstva*, (17), 154–161. Kyiv (in Ukrainian).

4. Vodzinskyi, Ye. Ye. (2011). *Pryntsypy ta metody okhorony vydovoho rozkryttia pamiatok arkhitektury v kraievydi istorychnykh mist (1970–1990 rr.)* [Principles and Methods of Protecting the Visual Disclosure of Architectural Monuments in the Landscape of Historical Cities (1970–1990)]. (Candidate's thesis). Kyiv. P-p. 43–44 (in Ukrainian).

5. Vodzinskyi, Ye. Ye. (2011). *Pryntsypy ta metody okhorony vydovoho rozkryttia pamiatok arkhitektury v kraievydi istorychnykh mist (1970–1990 rr.)* [Principles and Methods of Protecting the Visual Disclosure of Architectural Monuments in the Landscape of Historical Cities (1970–1990)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv. 20 s. (in Ukrainian)

6. Guzeiev, A. Ya. (2023). *Mistobudivni ta pravovi aspekty vyznachennia mezh zon okhorony nerukhomykh pamiatok kulturnoi spadshchyny* [Urban Planning and Legal Aspects of Determining the Boundaries of Protection Zones of Immovable Cultural Heritage]. (Diploma thesis). Kyiv: KNUCA. 116 s. (in Ukrainian).

7. DSTU B B.2.2-10:2016. (2016). *Sklad ta zmist naukovo-proektnoi dokumentatsii shchodo vyznachennia mezh ta rezhymiv vykorystannia zon okhorony pamiatok arkhitektury ta mistobuduvannia* [Composition and Content of Scientific and Design Documentation for Determining the Boundaries and Modes of Use of Architectural and Urban Planning Protection Zones]. [Effective from 2016-01-01]. Kyiv: Ministry of Regional Development of Ukraine (in Ukrainian).

8. Diomin, M. M., Synhaivska, O. I., Vodzinskyi, Ye. Ye., & Chervinskyi, O. S. (1997). *Instaliatsiia prohramno-tekhnichnoho kompleksu upravlinnia obiemoprostorovoi kompozytsii mista* [Installation of a Software and Technical Complex for Managing the Spatial Composition of the City]. Kyiv: NDITIAM. (Register No. 2082) (in Ukrainian).

9. Diomin, M. M., Synhaivska, O. I., Vodzinskyi, Ye. Ye., Marder, A. P., et al. (2002). *Istoryko-arkhitekturnyi ta istoryko-mistobudivnyi oporni plany mista Kyieva* [Historical and Architectural and Urban Planning Reference Plans of Kyiv]. Kyiv: NDITIAM. (Register No. IK 0202UO06493) (in Ukrainian).

10. Diomin, M. M., Synhaivska, O. I., Vodzinskyi, Ye. Ye., Kileso, S. K., Tymanovych, Ye. V., et al. (1998). *Istoryko-kulturni ta pryrodno-landshaftni umovy i kontseptsiiia formuvannia planuvalnoi ta obiemoprostorovoi kompozytsii tsentru m. Kyieva (Pravyla zabudovy istorychnoho tsentru Kyieva)* [Historical and Cultural and Natural Landscape Conditions and the Concept of the Planning and Spatial Composition of the Kyiv City Center (Rules for the Development of the Historical Center of Kyiv)]. Kyiv: NDITIAM. (Register No. IK 0298UO02998) (in Ukrainian).

11. *Istoryko-mistobudivni doslidzhennia Kyieva* [Historical and Urban Planning Research of Kyiv]. (2012). V. V. Vecherskyi (Ed.); O. M. Serdiuk (Managing editor). Kyiv: Scientific Research Institute of Monument Protection Studies. 312 s. (in Ukrainian).

12. *Metody vyznachennia hranychnoyi vysoty zabudovy kvartaliv v istorychnykh arealakh, zonakh okhorony pamiatok ta zonakh rehuliuвання zabudovy* [Methods for Determining the Maximum Building Height in Historical Areas, Protection Zones of Monuments, and Building Regulation Zones]. (2012). *Plan zonuvannia terytorii (Zoning) tsentralnoi planuvalnoi zony mista Kyieva (projekt)* [Territorial Zoning Plan (Zoning) of the Central Planning Zone of Kyiv (Project)]. Kyiv. Retrieved from <https://kievvlavst.com.ua/project/resources/attachments/flb6W3U7.pdf> (in Ukrainian).

13. Diomin, M. M., Synhaivska, O. I., Vodzinskyi, Ye. Ye., Andrushchenko, M. P., Tymanovych, Ye. V., et al. (1998). *Mistobudivna kontseptsiiia formuvannia tsilisnoi arkhitekturno-prostorovoi kompozytsii i pravyla zabudovy istorychnoi chastyny m. Kyieva* [Urban Planning Concept for the Formation of an Integral Architectural and Spatial Composition and Development Rules for the Historic Part of Kyiv]. Kyiv: NDITIAM (in Ukrainian).

14. Diomin, M. M., Synhaivska, O. I., Bronevtskyi, S. P., Ksenevych, M. Ya., Nechaeva, T. S., et al. (2005). *Naukovo-metodychni zasady rekonstruktsii terytorii tsentralnoi chastyny mista Kyieva* [Scientific and Methodological Principles of Reconstruction of the Central Part of Kyiv]. Kyiv: Center for Urban Planning and Architecture (in Ukrainian).
15. Prybieha, L. V. (2010). Arkhitekturna pamiatkookhoronna metodyka yak naukova dystsyplina [Architectural Heritage Protection Methodology as a Scientific Discipline]. *Pratsi Tsentru pamiatkovedennia*, (17), 16–23. Kyiv (in Ukrainian).
16. Synhaivska, O. I., Kozak, S. A., & Guzeiev, A. Ya. (2023). *Vyznachennia zon okhorony pamiatky arkhitektury «Zemliani ukriplennia Yelyzavetynskoi fortetsi v m. Kropyvnytskyi»*. BMC-2023 – International Scientific-Practical Conference of Young Scientists "Build-Master-Class-2023", Kyiv: KNUCA, 115–116 (in Ukrainian).
17. Topal, S., & Syngaivska, O. (2022). HISTORICAL AND ARCHITECTURAL ASPECTS OF THE CITY ORGANIZATION. Current Problems of Architecture and Urban Planning, (62), 194–202. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.62.194-202> (in Ukrainian).

Abstract

Mykola Dyomin, Professor of the Department of Urban Development, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Oleksandra Syngaivska, Professor of the Department of Urban Development, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Serhii Kozak, PhD student, Department of Urban Development, Kyiv National University of Construction and Architecture.

Visual exposure of architectural monuments as a component of defining their protection zones

In the article, the aim is to summarize and improve the structure and methodology of urban analysis of the traditional environment, taking into account modern approaches and international experience. In particular, the study focuses on identifying types of zones for visual exposure of monuments, which strongly depend on their location within the urban structure; establishing a hierarchical classification of the most valuable views that should be preserved based on their importance; ensuring preservation, appropriate use, and future urban development regimes within the protection zones of cultural heritage monuments. Determining the boundaries of monument protection zones and their usage regimes provides conditions for the preservation, effective, and rational use of monuments, including their surrounding areas. Protection zones of cultural heritage monuments must consider the valuable views of architectural landmarks, as they are a critical element in preserving cultural heritage by shaping the perception of historical objects in space and time.

The article also emphasizes that visual exposure is not only an aesthetic but also a cultural and historical factor that affects the way heritage sites are integrated into the modern urban fabric. Due to modern active changes in urban structures caused by the emergence of large-scale contemporary construction, the development of transportation and engineering infrastructure, there has arisen a critical need for comprehensive research into urban planning changes in traditional urban environments. These changes often lead to the partial or total loss of historically valuable perspectives on architectural monuments, which diminishes the integrity and identity of cultural heritage sites.

This study highlights the importance of maintaining visual connectivity between monuments and their surrounding landscapes. Such connectivity ensures that the historical and cultural significance of these sites remains comprehensible to future generations. Moreover, the article proposes methods to evaluate and rank valuable views based on their historical, cultural, and spatial significance to prioritize their preservation. Furthermore, the study addresses the challenge of balancing urban development with the conservation of historical environments. This includes ensuring the integrated protection and development not only of individual monuments but also of entire urban complexes, which incorporate historical layouts and traditional buildings from various historical periods. It is critical to adopt a holistic approach that aligns the needs of modern urbanization with the preservation of cultural identity.

The proposed study is based on practical experience in defining the boundaries and usage regimes of monument protection zones. By implementing the findings of this research, it is possible to formulate strategies that ensure the sustainable development of urban areas while preserving the integrity and authenticity of cultural heritage. This approach not only benefits current urban planning practices but also sets a precedent for international standards in heritage protection.

Keywords: cultural heritage site; monument protection zones; historical environment; visual exposure; urban planning structure; valuable views; panoramas.